

УДК 339.37(477.62)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Н. І. Алексєєва. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

© Алексєєва Н. І., 2013.

Стаття отримана редакцією 13.08.2013 р.

Вступ. Роздрібна торгівля є однією з динамічних галузей економіки. Саме вона є передумовою для розвитку виробництва та створює баланс між останнім і кінцевим споживачем. Роздрібна торгівля задовольняє потреби споживачів та забезпечує безперервність процесу суспільного відтворення. Внаслідок кризи за останні роки темпи зростання обороту роздрібної торгівлі значно скоротилися, що обумовлено знеціненням грошової маси та значним підвищенням цін на товари й послуги. На сучасному етапі ринок роздрібної торгівлі характеризується інноваційними процесами, пов'язаними зі становленням нових форматів (супер- та гіпермаркети, торговельні мережі) й нових форм торгівлі (Інтернет-магазини, торгівля поштою тощо). Разом із цим у сучасних економічних умовах питання щодо подальшого розвитку споживчого ринку потребують більш детального дослідження.

Огляд останніх джерел досліджень та публікацій. Аналізу розвитку і стану роздрібної торгівлі як важливої складової ринкової економіки присвячено дослідження таких провідних учених, як О. М. Азарян [7], В. В. Апопій [6], Н. І. Верхоглядова [1], Н. О. Голошубова, О. С. Дериведмідь [5], Л. О. Омелянович [2], А. А. Мазаракі, Л. Г. Саркісян [7], В. О. Соболев [10], Р. С. Шостак [1], О. О. Шубін [2], Л. В. Фролова [2], Т. В. Футало й інші. Роботи науковців висвітлюють специфіку, переваги, тенденції та перспективи розвитку роздрібної торгівлі в умовах кризи й у післякризовий період, обговорюють методичні підходи до регулювання споживчого ринку. Можливість швидкого розвитку регіонів і сучасної конкуренції обумовлено становленням нових форматів торгівлі, нетрадиційними каналами збуту. Сучасний стан роздрібної торгівлі характеризується також ускладненням відносин із постачальниками, скороченням обсягу споживання та купівлею більш дешевих товарів унаслідок знецінення грошей і зростання цін на товари та послуги [10]. Відсутність науково-методологічної бази для її застосування в умовах нестабільної ринкової економіки потребує опрацювання питань подальшого розвитку роздрібної торгівлі.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення основних проблем та тенденцій розвитку роздрібних підприємств Донецької області.

Основний матеріал і результати. Активному розвитку торгівлі сприяють такі чинники [9]:

– перевищення темпів збільшення роздрібного товарообороту над темпами підвищення реального ВВП;

- стабільне зростання доходів та витрат населення;
- підвищення купівельної спроможності;
- переорієнтація споживачів із цінового на якісні параметри товарів;
- поліпшення якості й асортименту товарів, обслуговування споживачів;
- достатньо низький рівень конкуренції у деяких регіонах;
- низький рівень забезпеченості торговими площами;
- розвиток ринкової інфраструктури;
- розвиток торгових форматів та мереж тощо.

Особливістю сучасного розвитку внутрішньої торгівлі є стійка тенденція до зростання обсягів товарообороту і зниження при цьому темпів збільшення доходу й показників ефективності її діяльності. Для аналізу розвитку торгівлі в Донецькій області доцільно

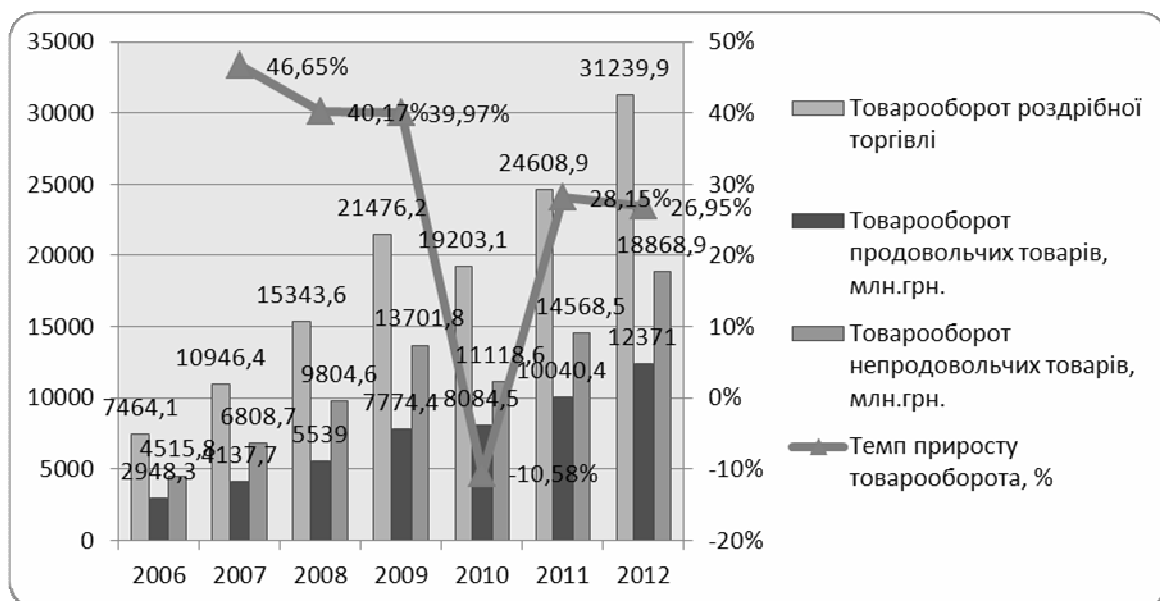
розглянути показники фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств упродовж шестирічного періоду (2006 – 2012 рр.).

За даними Головного управління статистики у Донецькій області, спостерігається тенденція до постійного зростання товарообороту роздрібної торгівлі. Так, за період з 2006 р. по 2012 р. товарооборот збільшився з 7464,1 до 31239,9 млн. грн. у 2012 році, тобто в 4,2 разу. Проте якщо темп приросту товарообороту у 2007 р. склав 46,65%, то у наступних періодах, аж до 2012 р., спостерігається його значне зниження: 40,17; 39,9; -10,58; 28,15 і 26,95% відповідно [3, 4, 11, 12]. Як видно з таблиці 1, вплив негативних наслідків кризи відчутно відбився на результатах діяльності торговельних підприємств.

Таблиця 1. Динаміка обсягу роздрібного товарообороту підприємств внутрішньої торгівлі Донецької області у 2006 – 2012 рр.

Показники	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Обсяг товарообороту роздрібної торгівлі, млн.грн.; у тому числі	7464,1	10946,4	15343,6	21476,2	19203,1	24608,9	31239,9
продовольчих товарів, млн.грн.	3107,5	4320,5	5754,9	8047	8383,2	10382,1	12371
непродовольчих товарів, млн.грн.	4759,5	7109,4	10186,6	14182,2	11529,4	15064,2	18868,9
Питома вага продовольчих товарів в загальному обсязі товарообороту, %	39,5	37,8	36,1	36,2	42,1	40,8	39,6
Питома вага непродовольчих товарів в загальному обсязі товарообороту, %	60,5	62,2	63,9	63,8	57,9	59,2	60,4
Темп приросту товарообороту роздрібної торгівлі до попереднього року, %	-	46,65	40,17	39,97	-10,58	28,15	26,95

У структурі роздрібного товарообороту продовжує збільшуватися питома вага непродовольчих товарів, що характеризує розвиток споживчого ринку (рис. 1). Таке зростання свідчить про зменшення кризових явищ, підвищення купівельної спроможності населення, яка безпосередньо пов'язана із загальними темпами зростання (зниження) економічних показників країни і регіону. Проте, як видно з таблиці 1, частка товарообороту непродовольчих товарів у загальному товарообороті роздрібної торгівлі у 2012 році (60,4%) нижча за аналогічний показник 2007 року (63,9%), що характеризує посткризовий стан економіки (рис. 2).

Рис. 1. Динаміка товарообороту роздрібної торгівлі, товарообороту продовольчих і непродовольчих товарів за 2006 – 2012 рр.

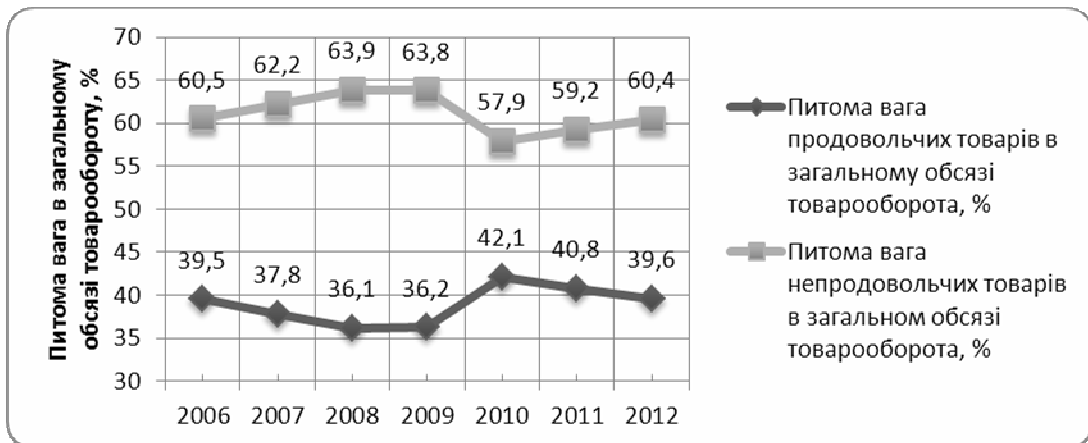

Рис. 2. Питома вага товарообороту продовольчих і непродовольчих товарів у загальному обороті за 2006 – 2012 рр.

Так, в період загострення кризи, у 2009 році, спостерігалось зростання питомої ваги продовольчих товарів з 36,2 до 42,1%, у період 2011 – 2012 рр. цей показник трохи знизився до 39,6% у 2012 р., що характеризує стабілізацію споживчого ринку Донецької області.

Обсяг продажу продовольчих товарів у 2012 році склав 3685215 тис. грн. Значну частку продовольчого товарообороту складають тютюнові вироби (19,2%) та алкогольні напої (16,4%). На продаж виробів із борошна хліба і хлібобулочних виробів припало 12,3%, м'яса й м'ясних продуктів – 11,3%. Найменшу частку у структурі займають риба та морепродукти (3,8%) (рис. 3).

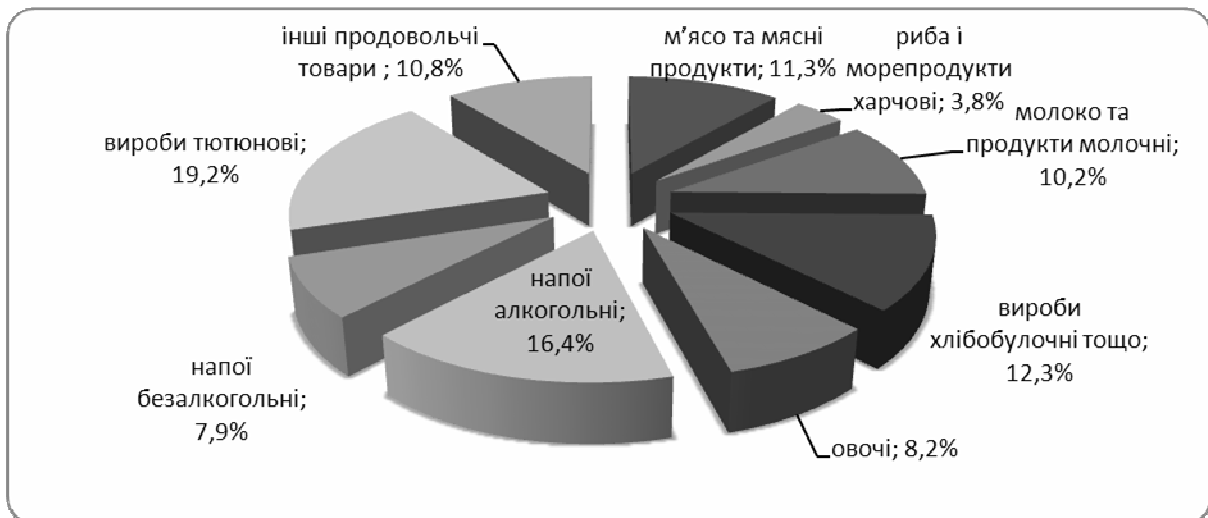
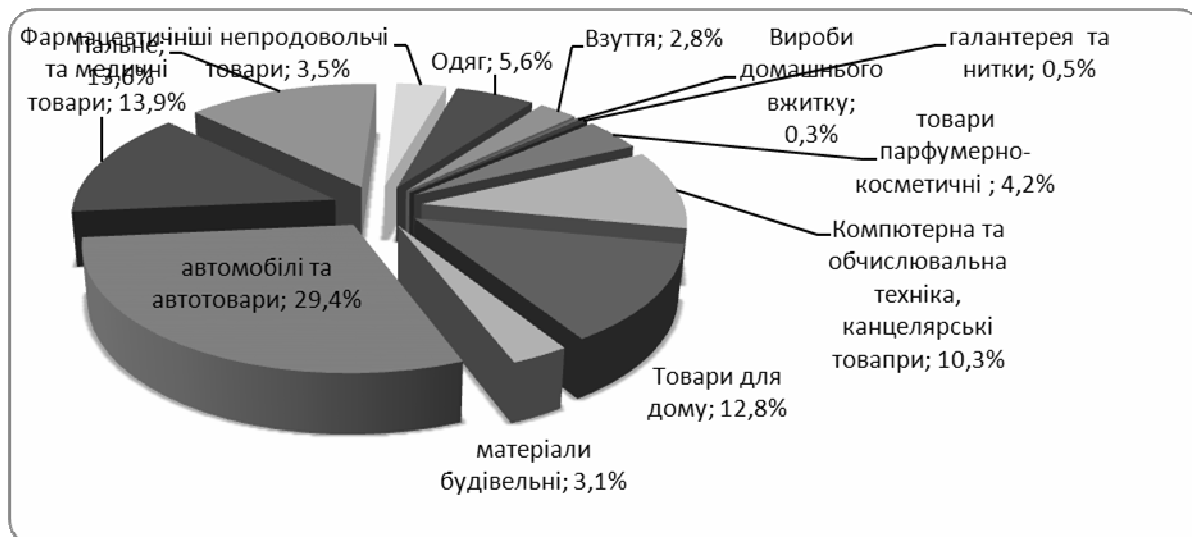

Рис. 3. Асортиментна структура товарообороту продовольчих товарів у загальному обсязі товарообороту роздрібної торгівлі Донецької області у 2012 році.

Дослідження товарної структури непродовольчих товарів указують на те, що значну частину товарообороту займають автомобілі й автотовари (29,4%), фармацевтичні та медичні товари (13,9%), пальне (13,6%), товари для дому (12,8%), у тому числі меблі, килими тощо (рис. 4).

Розглянута структура товарообороту продовольчих і непродовольчих товарів свідчить про зростання доходів населення та поліпшення ситуації на споживчому ринку. На позитивні зміни в динаміці й структурі роздрібного товарообороту вплинули такі фактори, як, оздоровлення економічної ситуації в країні та регіоні, підвищення платоспроможності населення, впровадження нових форм торгівлі, оновлення торговельного устаткування, різноманітні форми реклами тощо.

Рис. 4. Асортиментна структура товарообороту непродовольчих товарів у загальному обсязі товарообороту роздрібної торгівлі Донецької області у 2012 році

Незважаючи на позитивні тенденції до зростання товарообороту, аналіз динаміки фінансових результатів підприємств торгівлі за той же період свідчить про наявність негативних процесів у її розвитку. У таблиці 2 відбито показники фінансового результату до оподаткування торговельних підприємств за період з 2006 по 2012 рік, а також частку підприємств, які за наслідками діяльності отримали збитки за досліджуваний період.

Аналіз таблиці 2 вказує на тенденцію до збільшення кількості збиткових підприємств з 6,9% у 2006 році до 35,5% у 2012 році. Слід відмітити, що у 2009 році (період кризи) частка збиткових підприємств складала тільки 26%. Така динаміка характеризує нездатність багатьох торговельних підприємств протистояти кризовим явищам і забезпечувати стійкий розвиток у післякризовий період.

Таблиця 2. Динаміка фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування торговельних підприємств Донецької області за 2006 – 2012 рр.

Рік	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2006	56,1	93,1	72,9	6,9	16,8
2007	39,3	84,7	71,8	15,3	32,5
2008	-40,4	75,3	76,9	24,7	117,3
2009	-79	74	95,1	26	174,1
2010	-138,6	72,9	121,6	27,1	260,2
2011	-56,2	68,6	99	31,4	155,2
2012	-146,7	64,5	49,3	35,5	196

Так, у період загострення кризи, у 2009 році, спостерігалось зростання питомої ваги продовольчих товарів з 36,2 до 42,1%, в період 2011 – 2012 рр. цей показник трохи знизився до 39,6% у 2012 р., що характеризує стабілізацію споживчого ринку Донецької області.

Розвиток торгівлі як галузі економіки значно впливає на розвиток усієї економіки країни і регіону, стан розрахунків, дебіторської та кредиторської заборгованості. Тому саме оздоровлення фінансової діяльності підприємств роздрібної торгівлі є першорядним завданням посткризового періоду. Для здійснення аналізу фінансового стану торгівлі

розглянемо зміну фінансових результатів від звичайної діяльності й показників рентабельності торговельних підприємств у динаміці за період 2006 – 2012 років (таблиця 3).

Як свідчить аналіз рентабельності, до фінансової кризи торгівля розвивалася достатньо високими темпами: всі показники рентабельності 2006 – 2007 рр. мають високі значення, зокрема у 2006 році рентабельність необоротних активів склала 21,279%, рентабельність власного капіталу – 18,224%. На особливу увагу заслуговує показник рентабельності операційної діяльності, який характеризує рівень фінансових результатів від операційної діяльності на одиницю витрат обігу. У 2006 році його значення дорівнювало 11,8%, тоді як в період кризи 2010 року він був збитковим (-0,8%).

Таблиця 3. Динаміка показників рентабельності торговельних підприємств Донецької області за період 2006 – 2012 рр.

Показники	Од. вим	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Рентабельність операційної діяльності	%	11,800	5,500	-2,400	0,400	-0,8	0,800	1,100
Комерційна рентабельність	%	0,752	0,359	-0,263	-0,368	-0,411	-0,321	-0,253
Рентабельність активів	%	4,301	2,225	-4,917	-4,457	-2,237	-2,285	-3,091
Рентабельність необоротних активів	%	21,279	8,442	-4,917	-7,312	-7,483	-6,247	-9,809
Рентабельність оборотних активів	%	5,541	3,043	-1,940	-4,457	-3,192	-3,602	-4,513
Рентабельність власного капіталу	%	18,224	9,457	-7,218	-13,177	-21,367	-16,429	-26,404
Рентабельність позикового капіталу	%	5,643	17,910	-1,723	-3,506	-2,499	-2,669	-3,501

Необхідно відзначити, що, незважаючи на позитивні темпи зростання товарообороту, показники рентабельності найбільшою мірою відображають ефективність діяльності підприємства. Аналіз динаміки зміни показників рентабельності показав, що майже всі вони мають негативну тенденцію до зниження. Найбільшими темпами знижується рентабельність власного капіталу, значними темпами знижується також рентабельність необоротних активів. Зниження цих показників свідчить про низьку ефективність діяльності торговельних підприємств за досліджуваній період.

Багато підприємств тепер намагаються подолати вплив кризи, при цьому зусилля більшості з них зосереджені на зниженні витрат обігу, закритті неприбуткових напрямів бізнесу, введенні режиму жорсткої економії. Проте, як показує практика, сьогодні цих мір недостатньо. Необхідно направити управлінські зусилля керівників торговельних підприємств на зміну тих чинників, які безпосередньо впливають на можливість отримання прибутку, а це насамперед чинники, що визначають купівельну поведінку і споживчий вибір. Проведене Journal of Marketing дослідження дозволило сформулювати перелік чинників, які характеризують цінність товарів і послуг для клієнтів. «До них відносяться: якість продукту – 100%; якість обслуговування – 97%; ціна – 92%; дбайливе відношення з боку продавця – 86%; місце розташування – 65%» [15].

У дослідженні продовольчого роздрібного ринку Східної України, проведеному компанією GT Partners Ukraine [8], виділено особливості його розвитку, які можуть бути віднесені не тільки до продовольчої, але й до всієї роздрібної торгівлі цього регіону, зокрема:

- купівельна спроможність жителів Східного регіону складає 33,5% роздрібного товарообігу України, що обумовлене його промисловим розвитком, і достатньо високою середньою заробітною платою порівняно з іншими регіонами;
- переважає концентрація великих міст і щільність населення перевищує середнє значення по Україні;
- великі міста привертають можливість реалізації проектів торговельної нерухомості.

До напрямів подальшого розвитку роздрібної торгівлі в Донецькій області слід віднести:

- розширення торговельних мереж за рахунок збільшення кількості торгових точок;
- відкриття магазинів нових форматів;
- пропозицію комфортного обслуговування та задоволення споживачів;
- розширення післяпродажного обслуговування;
- повільний доступ на споживчий ринок представників не тільки українських, але й російських та міжнародних мереж;
- збільшення обсягу інвестицій у розвиток українських мереж.

Висновки. Таким чином, аналіз динаміки зміни кількісних показників стану та розвитку роздрібної торгівлі Донецької області дозволяє стверджувати, що за останні роки торгівля має позитивні зміни, які висвітлюють значний потенціал для розвитку. Незважаючи на наслідки економічної кризи, спостерігається позитивна тенденція структурних та якісних змін. Поширюються нові форми торгівлі як у сфері продовольчих, так і непродовольчих товарів, зростає кількість магазинів форматів гіпер- та супермаркетів, домінує тенденція до переорієнтації споживача із цінового на якісні параметри товарів. Усе це свідчить про підвищення ефективності торгівлі, яка має як економічний, так і соціальний ефект.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верхоглядова, Н. І. Роль і значення торгівлі для розвитку національного господарства України / Н. І. Верхоглядова, Р. С. Шостак [Ел. р.]// Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» . – Режим доступу: <http://economy.nayka.com.ua/index>.
2. Внутрішня торгівля: регіональні аспекти розвитку / за ред. О. О. Шубіна. – Донецьк-Львів: ЛКА і ДонНУЕТ, 2007. – 415 с.
3. Головне управління статистики у Донецькій області [Ел. р.]. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/>
4. Державний комітет статистики України [Ел. р.]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Дериведмідь, О. С. Аналіз ринку роздрібної торгівлі України / О. С. Дериведмідь // Вісник Запорізького національного університету: Економічні науки. – Вип. 1. – № 1(9). – 2011. – С.108 – 115.
6. Комерційна діяльність на ринку товарів та послуг / за ред. проф. В. В. Апопія, проф. Я. А. Гончарука. – Львів : Вид-во ЛКА, 2001. – 450 с.
7. Роздрібна торгівля: розвиток та інновації: монографія / за ред. О. М. Азарян. – Донецьк, 2010. – 380 с.
8. Обзор рынка продовольственного ритейла Восточной Украины. [Ел. р.] - Режим доступу: <http://www.allretail.com.ua/analytics/overviews/3416>
9. Огляд галузі роздрібної торгівлі [Ел. р.]. – Режим доступу: www.credit-rating.com.ua/ru/file_veiwer.
10. Соболев, В. О. Основні тенденції розвитку роздрібної торгівлі в Донецькій області / В. О. Соболев // Торгівля і ринок. – 2012. – № 33. – С. 341 – 345.
11. Торгівля: статистичний бюлетень за 2011 рік / Держкомстат України. Донецьке обласне управління статистики. – Донецьк, 2012. – 49 с.
12. Торгівля Донецької області в 2007 – 2011 роках. Статистичний збірник. – Донецьк, 2012. – 36 с.

УДК 339.37(477.62)

Алексеева Наталя Іванівна, асистент кафедри економіки підприємства. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. **Сучасні проблеми та тенденції розвитку роздрібної торгівлі Донецької області.** Висвітлено основні проблеми та стан торговельних підприємств Донецької області у після кризовий період, обґрунтовано тенденції до подальшого розвитку роздрібної торгівлі.

Ключові слова: роздрібна торгівля, товарооборот, продовольчі та непродовольчі товари, рентабельність, асортиментна структура товарообороту.

УДК 339.37(477.62)

Алексеева Наталья Ивановна, ассистент кафедры экономики предприятия. Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского. **Современные проблемы и тенденции развития розничной торговли Донецкой области.** Освещены основные проблемы и состояние торговых предприятий Донецкой области в послекризисный период, обоснованы тенденции последующему развитию розничной торговли.

Ключевые слова: розничная торговля, товарооборот, продовольственные и непродовольственные товары, рентабельность, ассортиментная структура товарооборота.

UDK 339.37(477.62)

Alekseeva Natalia Ivanovna, assistant of department of economy of enterprise. Donetsk national university of economy and trade named after Michael Tugan-Baranovskiy. **Modern problems and tendency of development of trade of the Donetsk area.** In the article a basic problems and state of trade enterprises of the Donetsk area in period after crisis, a tendency of development are substantiated.

Keywords: retail trade, commodity turnover, food and unfood stuffs, profitability, assortment structure of commodity turnover.